

Szmirnova, B.A.
AZ AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIA ELMÉLETERŐL

B.A. Szmirnova cikkének első részében lényegében Taramanovéhoz hasonló álláspontra jut Brikszmannak az Ejhengol'c féle tankönyvben kifejtett /a 300. oldalon lévő táblázatban ismertetett/ álláspontjával szemben. A továbbiakban az ajánló bibliográfia problémáiról vitázik Brikszmannal, aki a tankönyv ajánló bibliográfiával foglalkozó részét is írta és a Szovetszkaja Bibliografija c. folyóirat 1960. 3. számában hosszú cikkben is kifejtette nézeteit. *

Brikszman érveit elegendőnek tekinti ahhoz, hogy megdöntöttnek nyilvánítsa a tudományos tájékoztató bibliográfiát mint önálló típusot. A társadalmi szükségletet, igényt azonban cikkekkel nem dönthetjük meg, mert az van, él. Felvetődik a kérdés, hogy az említett igényt milyen bibliográfiatípus elégítheti ki? Erre a kérdésre Brikszman már ismételten válaszolt a sajtóban és szóbeli kijelentéseiben is, válaszol cikkében is: az ajánló bibliográfia! Annyira világosnak tekinti ezt, hogy még kétségbe is vonja azoknak az embereknek a tudományos lelkiismeretességét, akik az ajánló bibliográfia területén dolgoznak, és nem értenek egyet vele /már pedig ezek vannak többségben/. A legnagyobb foku hanyagsággal gyanúsítja őket, azzal, hogy "valaki másnak a vállára akarják áthárítani azt, amit magának az ajánló bibliográfiának kellene ellátnia".

Brikszman tehát az ajánló bibliográfia feladatának tekinti azt, hogy támogassa a tudományos munkát. Nem is csoda, hiszen ennek

---

* Brikszman, M.A.: Szpornüie voproszú teorii bibliografii i posztrovenija ucsebnika "Obscsaja bibliografija." = Szovetszkaja Bibliografija. 1960. 3/61/.no. 78-95.p.

a típusnak az ő meghatározása szerint az a feladata, hogy segítségére legyen mindenkinek, függetlenül az igény formájától, sajátos jellegétől. Pedig O.É. Vol'cenburg már a II. bibliográfiai kongresszuson rámutatott, mikor az ajánló bibliográfia önálló típusváltatát védelmezte /amit az I. kongresszuson kétségbe vontak/, hogy ezt tömegjellege /politikai felvilágosítási irányzata és a tömegek közötti terjesztése/ jellemzi. Másképpen is felfoghatjuk - mondták - az ajánló bibliográfiát: ennek a keretébe sorolhatunk mindent, ami a bibliográfiai irodalomban ajánló jellegű.*

Maga O.É. Vol'cenburg az ajánló bibliográfia tömegjellegének hangsúlyozása felé hajlott, utalva arra a gyakorlatra, amelyet N.A. Rubakin, I.V. Vladiszlavlev és K.N. Derunov még a forradalom előtti időkben honosított meg. Rubakin például a "Szredi knigi" I. kiadásának előszavában pontosan meghatározta ennek az akkor még új bibliográfiatípusnak a sajátosságait: "Igen-igen megtisztelő hivatás az, hogy a tudományt előbbre vivő szakemberek kis csoportjának a munkáját segítsük, de nem kevésbé megtisztelő feladat az sem, hogy az olvasó tömegeket segítsük, a különböző ismeretágakra vonatkozó könyvek terjesztése útján".** Ne feledjük, hogy a "tömeg" szónak forradalmi értelme volt azokban az években. Lenin a "Mit tehetünk a népművelésért?" c. cikkében arról a célkitűzésről ír, hogy "... ezeket a hatalmas, felmérhetetlen könyvtárakat nemcsak a tudósok, professzorok és egyéb szakemberek céhe számára tegyék hozzáférhetővé, hanem a tömegek, a nép, az utca számára is".**

Az ajánló bibliográfia segítséget nyújt a dolgozóknak ahhoz, hogy önképzés útján kialakítsák kommunista világnézetüket, alaposabban megértsék a párt politikáját, minden szempontból fejleszthessék egyéniségüket, tisztán szakmai érdeklődésüktől függetlenül tájékozódhassanak a társadalmi élet, a tudomány és az irodalom új jelenségeiről. Elősegíti egyúttal azt is, hogy szakmailag tovább-

* Vol'cenburg, O.É.: Rekomendatel'nüje ukazatelni. /Tipü i metodu szosztavlenija. /Ajánló bibliográfiák. Típusaik és szerkesztési módszereik./ = Trudü 2-go Vszerosz. bibliogr. sz'ezda. Moszkva, 1929. 171-174.p.

** Rubakin, V.A.: Szredi knigi. /Könyvek között/. Moszkva, 1906. 2.p.

*** Lenin, V.I. Művei. 19.köt. Bp. 1955. 270.p.

képezzék magukat, és felhasználják szaktársaik élanjáró új módszereit.

Krupszkaja az önképzés támogatását tekintette az ajánló bibliográfia elsőrendű hivatásának. A közműveltség fejlődésével arányosan növekszik az önképzés vonzereje. A jövő emberének nevelése, az egyén sokoldalú fejlődésének biztosítása a jelenlegi körülmények között elsőrendű gyakorlati feladatunk a kommunizmus építése keretében, s a legszélesebb tömegek életbevágóan fontos szükségletét elégíti ki. Növekszik tehát az ajánló bibliográfia pedagógiai és propaganda funkcióinak jelentősége. Az SZKP Központi Bizottságának "A szovjet könyvtárügy helyzete és megjavításának módja" c. határozata megköveteli, hogy emeljük a széles tömegek olvasási kulturájának színvonalát, és tanítsuk meg őket a bibliográfia önálló használatára; ennek megfelelően különösen fontossá válik, hogy tökéletesítsük a könyvpropaganda módszereinek differenciálását.

A dolgozók széles tömegeinek igényeihez hasonló jellegű igényekkel lépnek fel a bibliográfiák iránt azok is, akik a politikai és tudományos ismeretek terjesztésével foglalkoznak - tehát az előadók, propagandisták, pedagógusok, népnevelők, valamint a közművelődési könyvtárak dolgozói, akik aktívan támogatják az olvasók legszélesebb rétegét abban, hogy a könyvek segítségével kielégítsék szükségleteiket. Ma már a bibliográfia egyik legjellemzőbb sajátossága, hogy mindenfelé felhasználják a politikai és tudományos ismereteknek a tömegek közötti terjesztéséhez és a nép kulturális színvonalának emeléséhez. Ez az eredmény annak köszönhető, hogy a Kommunista Párt és a szovjet kormány állandóan gondoskodik a bibliográfiai tevékenység fejlődéséről.

Mint Krupszkaja számos művében rámutatott, a bibliográfiai munkához szervesen hozzátartozik, hogy megvizsgáljuk, mi érdekli az olvasókat, megértik-e, amit olvastak, és hogyan értékelik ezt vagy amatt a könyvet. Az olvasók érdeklődésének tanulmányozása jóval nagyobb szerepet játszik és más jelleget ölt az ajánló bibliográfiák kidolgozása kapcsán, mint a tudományos tájékoztató bibliográfiák esetében. Sőt az ajánló bibliográfiának az is feladata, hogy irányt mutasson ennek az érdeklődésnek, témákat jelöljön ki az olvasáshoz.

Az ajánló bibliográfiát készítő bibliográfus másképpen tanulmányozza azt a teljes irodalmat is, amiből válogat. Sőt ennek a teljes irodalomnak is sajátos jellege van. Mint már N.A. Rubakin megjegyezte, az olyan olvasó, aki nem tűzött meghatározott tudományos célt maga elé, kivált ha csak most kezd az önképző olvasáshoz, nem egy bizonyos ismeretág iránt érdeklődik, hanem csak valamilyen t é m a, k é r d é s iránt. Mint a szovjet közművelődési könyvtárak gyakorlata mutatja, az ilyen olvasónak segitünk kell, hogy kiválaszthassa a megfelelő könyveket a tudomány különböző területeiről és a szépirodalomból.

Az ajánló bibliográfia az irodalom értékelését is más kritériumok alapján végzi, mint a tudományos tájékoztató bibliográfia. Amikor azt kell eldöntenünk, hogy milyen könyvet ajánlunk a nem-szakember olvasónak, nem érhetjük be csupán a könyv tudományos és ideológiai értékének megállapításával. Rendkívül fontos az is, hogy a könyv tartalma megfeleljen az adott olvasócsoporthoz képzettségi színvonalának és érdeklődésének, s nagyon fontos a könyv előadásmódja is. De még ez sem minden. Az ismeretterjesztő könyvnek az is feladata, hogy gondolatokat ébresszen olvasóiban, bemutassa a tudományos felfedezés útját, a tudományos probléma megoldásának folyamatát. Nem volna sok értelme annak, hogy olyan könyvet ajánljunk, amely dogmatikusan csupán a végeredményeit írja le a tudományos tevékenységnek.

Brikszmannak az a javaslata, hogy bővítsük ki az ajánló bibliográfia funkcióit, óhatatlanul elvonja ezt a munkát azoktól az új felelősségteljes és bonyolult feladatoktól, amelyek a fejlődés jelenlegi szakaszán felmerültek előtte. Az ajánló bibliográfia módszertanát aránylag elég rendszeresen kidolgozták már, mégis nagyon hiányosan érvényesülnek a gyakorlatban a bibliográfiai munka legjobb módszerei, a bibliográfia hatóköre nem felel meg sem felhasználása lehetőségeinek, sem pedig az iránta mutatkozó szükségleteknek, s az olvasók tanulmányozása is éppen csak-hogy megindult. S ami a legfontosabb - a közművelődési könyvtárak olvasóinak legnagyobb része hiányosan van ellátva ajánló bibliográfiával. Az ilyen bibliográfiák túlnyomó többsége ugyanis azoknak szól, akik a politikai és tudományos ismeretek népszerűsítésével foglalkoznak - tehát az előadóknak, propagandistáknak, pedagógusoknak, könyvtárosoknak.

Az ajánló bibliográfia funkciójának kibővítése amellett ellentétben állna mindazokkal a történelmi tapasztalatokkal és azzal az elméleti hagyattal, amelyekkel a szovjet bibliográfia rendelkezik. Egyetértünk Briszkmannal azzal a kijelentésével, hogy a vitás kérdéseket történelmi alapon kell tisztáznunk, épp ezért megpróbáljuk egészen nagy vonalakban áttekinteni az ajánló bibliográfia keletkezésének és fejlődésének bizonyos mozzanatait.

Az a gondolat, hogy a bibliográfiát népművelési célokra felhasználják, gyakorlatilag először a forradalmi mozgalom polgári demokratikus szakaszában valósult meg, pedagógus-népművelő körökben és az illegális forradalmi tanuló körökben.

A forradalmi mozgalom proletár szakaszában, mikor az ismeretek elsajátítása a tömegek és elsősorban a proletariátus életszükségletévé vált, a pártos és céltudatos bolsevik ajánló bibliográfia a leghatékonyabb propagandaeszközök közé került.

A demokratikus érzelmi bibliográfusok igyekeztek az új olvasó, a népből való olvasó szolgálatába állítani a bibliográfiát. Ugy gondolták, hogy ennek a bibliográfiának különböznie kell attól, amely I.V. Vladiszlavlev találó kifejezése szerint "a művelt társadalom felső rétegeinek a szolgája volt". N.A. Rubakin a "Könyvek között" 1. kiadásának előszavában erre buzdította a bibliográfusokat: "... ne csak könyvekkel, hanem a könyvek ismeretével is lássuk el az olvasó tömeget, segítsünk az olvasóknak a könyvek kiválasztásában, lehetőleg még az olvasás helyes sorrendjére is mutassunk rá. A közművelődési könyvtár katalógusának ajánló katalógusnak kell lennie."

A polgári demokratikus felfogású bibliográfusok világnézetük korlátai miatt nem tudtak olyan bibliográfiákat alkotni, amelyekben az ismeretek terjesztése forradalmi irányzatossággal egyesült volna. Segítették viszont annak az ugarinak a feltörésében, amelyet azután a szociáldemokrata agitátorok vetettek be, amint ezt Lenin megjósolta. Lenin bírálta Rubakin eklekticizmusát és vélt "pártfelleltetését", egyúttal azonban helyeselte az önképzést és a könyvtárakat szolgáló ajánló katalógusának elgondolását; megállapította, hogy ez rendkívül értékes kezdeményezés, amelynek a fejlődését

és általános elterjedését tiszta szívünkből kívánhatjuk.

Az orosz forradalom népi jellege rendkívül nagy hatást gyakorolt e korszak orosz bibliográfiájára. Azokban az években sehol sem mutatkoztak analóg jelenségek a bibliográfiában. Épp ezért sem a nemzetközi bibliográfiai hivatal Manuel-jében, sem a híres külföldi bibliográfus, Paul Otlet műveiben nem találunk kifejezést ennek a bibliográfiatípusnak a jelölésére. Otlet beszél a válogató bibliográfiáról, a "legjobb könyvek" bibliográfiájáról, ez azonban elvileg különbözik az olyan bibliográfiától, amelyet az olvasó önképzésének a támogatására szántak. Érdekes, hogy a régi bibliográfiai iskolának olyan kiváló képviselője is, mint N.M. Szomov, teljesen Otlet felfogása értelmében jellemezte az ajánló bibliográfiát, mint olyan kiadványt, amely "a javasolt művekre szorítkozik".

Az Októberi Forradalom után a politikai és gazdasági átalakulás nyomában a kulturális átalakulás is napirendre került, s ekkor igen nagy mértékben elterjedt az iskolán kívüli képzés és az önképzés, mint ennek az átalakulásnak egyik formája. Lenin véleménye szerint épp ez a legalkalmasabb oktatási módszer a dolgozó tömegek számára.

Igen nagy hiány volt akkor új könyvekben, kritikai tájékoztatást kellett tehát adni a régi társadalomtól a népre maradt könyvekről, fel kellett használni minden felhasználhatót a múlt kulturális örökségéből, és el kellett vetni az idegen szellemű irodalmat. Együttal harcolni kellett a kiadói munkába behatolt ellenséges elemek törekvései ellen is, akik megpróbálták felujtítani ezt az idegen szellemű irodalmat. Ugyanilyen fontos feladatuk volt a kultúra munkásainak, hogy közelebb vigyék a tudományt a nép tömegeihez, a legjobb és a legkönnyebben érthető könyveket válasszák ki az új olvasó számára, megmutassák és megkönnyítsék neki a tudáshoz vezető utat.

A pártnak a kulturális építőmunka vizsgálata során különös gondja volt arra, hogyan használhatja fel a bibliográfiát a tömegek között folyó munkájában. Számos párthatározat foglalkozott a bibliográfia fő céljaival és rendeltetésével, propagandisztikus jellegével, az önképzés fejlesztésében játszott szerepével. E határozatok központi problémái között szerepel a dolgozók rendszeres irányítása a könyvek közötti válogatásban, az olvasók diffe-

renciált kezelése, valamint az önképzés támogatásának módszerei. *

Krupszkaja és számos kiváló szovjet bibliográfus, elsősorban L.N. Tropovszkij, kiemelték az ajánló bibliográfia pedagógiai és propagandisztikus jellegének fontosságát, tisztázták sajátos jellegét, megállapították, hogy erre a munkára külön kádereket kell képezni, s követelték, hogy az ajánló bibliográfiák készítésébe vonjanak be mind tudományos dolgozókat, mind pedig gyakorlati embereket - a politikai felvilágosítás munkásait, módszertani szakértőket, a tömegszervezeti munka ismerőit.

Az ajánló bibliográfiának az olvasás irányításával, az önképzés támogatásával való egészen szoros kapcsolatát behatóan elemezték az 1936 decemberében a könyvtártudomány és a bibliográfia elméleti kérdéseivel foglalkozó össz-szövetségi értekezleten nemcsak a külön erről szóló előadásokban, hanem az olvasókkal való foglalkozásnak szentelt referátumokban is. L.N. Tropovszkij ugyanekkor rámutatott, hogy a tudományos munkát segítő szakbibliográfia^{***} a (tudományos tájékoztató bibliográfia - B.Sz.) speciális típusa a bibliográfiának. Az értekezlet hangsúlyozta, hogy az ajánló bibliográfiának mint a pedagógiai és propagandatevékenység egyik nemének a sajátos jellege olyan bibliográfiák összeállítását kívánja, amelyeket mind az olvasók tömegei, mind pedig az egyszerű könyvtárosok jól át tudnak tekinteni. A háborút megelőző években azonban gyakorlatilag háttérbe szorult az ajánló bibliográfia propagandisztikus, pedagógiai jellegének a kérdése. Abban a bonyolult helyzetben, amelyet az éles osztályharc, majd pedig a fasizmus részéről egyre erősödő háborús fenyegetés alakított ki, a bibliográfusok figyelme elsősorban arra a harcra összpontosult, amelyet az objektivizmus ellen az irodalomnak politikailag irányzatos, elvi alapon álló és tudományos értékeléséért vívtak. A káderek elméleti gyengesége meggátolta őket abban, hogy a maga egészében, minden összefüggésében át tudják tekinteni az ajánló bibliográfia problematikáját.

* A könyvtárüggyel kapcsolatos fontosabb párt- és kormányhatározatok teljes szövegét az olvasó megtalálhatja a következő gyűjteményben: Materiali k isztorii bibliotecsno go dela v SzSzsZr /1917-1959 gg./. Leningrad, 1960. 235 p. /Szerk./

** Az értekezletről részletes ismertetést l.: Vaszil'csenko, V.E.: A szovjet könyvtárügy története. Bp. 1959. 232-242.p.

*** V.ö. a 302. oldalon levő lábjegyzettel. Itt a "szakbibliográfiát" ugyanazzal a kifejezéssel jelöli a szerző.

Erősen gátolta a bibliográfia fejlődését az ajánló bibliográfia leszűkített értelmezése is, amely ellentétben állott a párt határozatainak és a szovjet kultúra kiemelkedő tényezői részéről elhangzott megnyilatkozásoknak a szellemével. Sok bibliográfus például formálisan úgy értelmezte a pártosságot, hogy a legteljesebb felsorolásban kell ajánlani a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műveit, teljesen függetlenül attól, hogy melyik mű mennyire érthető azon olvasók számára, akiknek ajánlják. Ezeknek a műveknek még az annotálását is mellőzték, így a tapasztalatlan olvasóra bízták, hogy maga igazodjék ki bennük, ahogyan tud, és maga döntse el olvasásuk sorrendjét – mivel az anyag elrendezése azonos volt minden ilyen segédletben, függetlenül attól, hogy milyen olvasóknak szánták. A Rubakin-féle idealista bibliopszichológia ellen folyó harc hevében lomtárba dobták általában az olvasás pszichológiájának valamennyi problémáját, a 30-as évek közepétől kezdve pedig hosszú időre megszűnt az olvasók tanulmányozása is.

A háboru utáni években nem foglalkoztak elég alaposan az ajánló bibliográfia elméleti és módszertani kérdéseivel, kivált az elmélettel. Ez az ideológiai munka elmaradásának általános okaival függött össze, amelyeket az SZKP XX. kongresszusa tárt fel és bírált élesen.

Az ajánló bibliográfia területén ez abban nyilvánult meg, hogy sem alaposan nem tanulmányozták, sem a gyakorlatban komolyan nem alkalmazták Leninnek a népszerű irodalom jellegére, az olvasásra és könyvpropagandára, a könyvtárügyre és az iskolán kívüli oktatásra, a propagandista és népnevelő hallgatóságának differenciált kezelésére vonatkozó gondolatait – pedig ezek a gondolatok elvi és módszertani szempontból rendkívül fontosak voltak az ajánló bibliográfia számára. Lényegében véve felületesen foglalkoztak Krupszkaja rendkívül gazdag hagyatékával is.

Meg kell említenünk, hogy alig-alig érvényesült a gyakorlatban sok olyan helyes módszertani megoldás is, amely már több cikkben vagy előadásban kikristályosodott. Az ilyen cikkek közül különösen érdekes D.A. Volosin O rekomendatel'noj annotacii c. írása a Szovetszkaja Bibliografija 1949. évi 2. /27./ számában. Vagy itt egy másik példa: a könyvtári dolgozók 1952. évi összorosz aktivaértekezletén V.G. Olisev a Lenin Könyvtár nevében azt a helyes és

időszerű javaslatot terjesztette elő, hogy tanulmányozzuk a közművelődési könyvtári munka gyakorlatát és az ajánló bibliográfiák hatékonyságát - ezt az elgondolást azonban hosszú időn át nem valósították meg magában a Lenin Könyvtárban sem.

Az SZKP KB-ának 1953. szeptemberi plénuma és a párt más olyan megnyilatkozásai után, amelyek lényegesen fokozták a tömegek kezdeményező erejét és számos követelményt fogalmaztak meg az ideológiai munkára vonatkozólag, érezhetően megélnékült az érdeklődés a bibliográfia elméleti és módszertani problémái iránt is. Széles körű vita alakult ki ezekről a kérdésekről a Szovetszkaja Bibliografija hasábjain. Az "O nekotorih teoreticeszkih voproszah szovetszkaj bibliografii" /A szovjet bibliográfia néhány elméleti kérdése/ c. szerkesztéségi cikk /Szovetszkaja Bibliografija, 1958. 50.no. 3-14.p./ azonban a bibliográfiatípusok elemzése során elsősorban a lajstromozó és a tudományos tájékoztató bibliográfia elhatárolásával foglalkozott; az ajánló bibliográfiáról annyit állapított meg, hogy értékelésére nézve nincsenek nézeteltérések. Pedig, mint fentebb bemutatottuk, igenis vannak ilyen nézeteltérések, s ez az állapot, amint a cikk egy másik esetben mondja, "elhomályosítja a bibliográfia egyes típusainak sajátos funkcióját, és rájuk nem tartozó feladatokat hárít ezekre a típusokra".

A kommunizmus egész fronton kibontakozó építésének időszakában, az SZKP XXI. kongresszusán hozott határozatoknak megfelelően, különösen nagy feladatok előtt áll az ajánló bibliográfia. Pontosán meg kell határozni ezeket a feladatokat, s el kell határolni az ajánló bibliográfiát a szovjet bibliográfia más típusaitól. Nagyon helytelen ebben a törekvésben bármiféle "szembeállítást" látni.

Másrészt viszont a Központi Bizottság "A szovjet könyvtárügy helyzete és a megjavításának módja" c. határozata rámutatott, hogy az ajánló bibliográfia kidolgozásába be kell vonni a szakkönyvtárakat is. Ezeknek a könyvtáraknak a bibliográfusai azonban főként szakemberek igényeinek a kiszolgálásával foglalkoznak, ezért nagyon homályos fogalmaik vannak a közművelődési könyvtári olvasók szükségleteiről. Ezzel magyarázhatjuk, hogy nem sokat törődnek a bibliográfiai feldolgozás módszertanával, pedig ennek annál nagyobb a jelentősége, mennél kevésbé jártas az olvasó /sőt a könyvtáros/

a bibliográfia használatában. A tudományos szakkönyvtárak bibliográfusainak igen alapos munkával, komolyan kell tanulmányozniuk a közművelődési könyvtárak gyakorlati tevékenységét, az önművelés gyakorlatát. Briszkmannak a könyvtárosi főiskolai tankönyvben kifejtett nézetei viszont azt a benyomást keltik azokban a bibliográfusokban, akik először tevékenykednek az ajánló bibliográfia területén, hogy semmiféle új szakmát nem kell elsajátítaniuk – sőt továbbra is csupán a szakember-olvasó igényeit kell kielégíteniük, hiszen /a tankönyv szerint/ épp erre való az ajánló bibliográfia.

Az ajánló bibliográfiának ilyenén felfogása nyilvánvalóan nem fogja előmozdítani sem azt, hogy növeljük hatósugarát, sem pedig azt, hogy mennél nagyobb tömegeket tanítsunk meg a bibliográfiák használatára.

Az ajánló bibliográfia funkcióinak elméleti tisztázása rendkívül fontos annak érdekében, hogy a legcélszerűbb módon oszthassuk el a kidolgozásával kapcsolatos feladatokat, elsősorban a központi tudományos könyvtárak között.

Az ajánló bibliográfiára vonatkozó elméleti és módszertani kérdések kidolgozásához mennél alaposabban ki kell aknáznunk Lenin és Krupszkaja műveit. Ha a könyvtári gyakorlatnak az alapján, a bibliográfia elméletének és történetének tanulmányozása alapján pontosabban meghatározzuk az ajánló bibliográfia feladatait, ezzel elősegítjük, hogy könyvtáraink lényegesen jobb munkát végezzenek ezen a területen.

Eredeti cím: O teorii rekomendatel'noj bibliografii.
Megjelent: Szovetszkaja Bibliografija 1960. 5/63/ no. 17-29.p.
OSzK ford.sz.: 2490.